

УДК 821.161.2–311.6»20”:[316.654:94](477.83-25)»1918/1945»

DOI: 10.33402/ukr.2018-31-278-285

Христина РУТАР

*аспірантка відділу української літератури
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича
ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-6199-2275>
e-mail: rutarxytya@gmail.com*

**МАНДРІВКА ДО (СВОЄЇ) ПАМ'ЯТІ: МІЖВОЄННИЙ
ЛЬВІВ І ЛЬВІВ У ЧАСІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ТЕКСТІ (НА
МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ
СЕКРЕТІВ» ОКСАНИ ЗАБУЖКО Й «ТАНГО СМЕРТІ»
ЮРІЯ ВИННИЧУКА)**

Опираючись на теоретичні студії пам'яті, зроблено спробу проаналізувати два історичні романи сучасних українських письменників. Виокремлено основні згадки в цих творах про Львів між двома світовими війнами та впродовж Другої світової, зазначено важливість долучення та осмислення цих періодів у сучасному українському тексті.

Проаналізовано основні стратегії повернення пам'яті про міжвоєнний Львів і його мешканців та способи мовлення про культурні травми ХХ ст. у романі ХХІ, травми, які понад півстоліття були оточені заслонами страху, цензури і неможливості говорити. Розглянуто важливість чинника вербалізації травми. Особливу увагу при аналізі текстів звернено на назви вулиць Львова, які стають своєрідними «протезами пам'яті» і є інструментами функціональної пам'яті.

Зроблено висновок, що романи, які мали можливість по-новому поглянути на травматичні сторінки минулого, залишаються у полоні стереотипів та замовчування.

Проаналізовано репрезентативні можливості художньої літератури у студіях про пам'ять та підсумовано, що література може бути як засобом пам'яті, так і об'єктом студій про неї.

Ключові слова: пам'ять, Львів, Оксана Забужко, Юрій Винничук, «Музей покинутих секретів», «Танго смерті», травма, війна, міжвоєнтя.

В інтелектуальних побудовах концепт «пам'ять» трапляється у таких словосполучах: «історична пам'ять», «історична свідомість», «історична культура», «історичне мислення», «національна пам'ять», «пам'ять поколінь» тощо. Непоодинокі й приклади авторських термінологічних неологізмів: «соціальні рамки пам'яті» (Maurice Halbwachs / Моріс Альбвак), «культурна пам'ять» (Jan Assmann / Ян Ассман), «місця пам'яті» (Pierre Nora / П'єр Нора), «автобіографічна пам'ять» (John

А. Робінсон / Джон А. Робінсон), «гаряча і холодна пам'ять» (Claude Lévi-Strauss / Клод Леві-Строс), «пам'ять-звичка» (Paul Connerton / Пол Коннертон), «мистецтво пам'яті» (Frances Amelia Yates / Френсіс Амалія Єйтс), «топографія пам'яті» (*Martin Pollack* / Мартін Поллак). У контексті «буму пам'яті» в гуманітарних науках відбувається активна розмова про мандрівки до пам'яті та її повернення. Один із таких способів – наративізація спогадів, або ж вписування усної історії у тканину художнього твору. Оксана Забужко та Юрій Винничук зробили таку спробу у своїх історичних романах. Як «Музей покинутих секретів», так і «Танго смерті» мають виразний історичний контекст та особливу мету – воскресити пам'ять про ті історичні події, які впродовж довгого часу не могли бути проговореними і належно відрефлексованими.

Отож, шукаючи Львів на сторінках цих двох романів, найперше звернемося до згадки про Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького», що у ХХ ст. (до 1991 р.) функціонував як львівська в'язниця, яку використовували здебільша для політичних в'язнів польський, радянський та німецький режими. Згадка про це місце – чи не найперше знайомство читача з текстом Оксани Забужко, адже напис 1952 р. зі стіни камери цієї в'язниці – один із двох епіграфів роману «Музей покинутих секретів». «Хоч знати, що з нами? Чекай на нас», – це автентичний напис, який у художньому тексті перетворюється на метафору, наголошуючи: якщо ми хочемо зрозуміти/знати своє минуле, то повинні його віднайти. Із другого боку, в романі простежується, як це минуле приходить у снах до героя: у сновидіннях Адріан-другий* бачить те, що йому не належить. «Враження таке, ніби переді мною помилково відкривають дверцята чужої шафи, де лежать незнайомі речі в незнайомому порядку. Те, що я бачу і що встигаю запам'ятати, для когось напевно-таки має сенс...»¹.

У романі «Танго смерті» Юрій Винничук декілька разів згадує про «Тюрму на Лонцького». Один із найбільш травматичних моментів повертає нас до подій червня 1941 р.: «Чутка про помордованих в'язнів у львівських тюрмах розлітається миттєво, до нас прибігла вуйна Олена і сповістила страшну новину: вуйко Льодзьо, виявляється, опинився в тюрмі на Лонцького... перед брамою пошти стоїть українська міліція з опасками і карабінами, а ближче до тюрми чути трупний запах, люди розповідають страхіття. Німці не боронять заходити на терен тюрми й поглянути на звірства недавніх визволителів. Таке враження, що ти потрапив у пекло або ж в одну з картин Брейгеля чи Босха, – гори замордованих в'язнів, не тільки чоловіків, але й жінок, дівчат, ба навіть дітей, дівчата усі перед смертю згвалтовані, деякі розіп'яті на стіні, почеплені на гаки, кілька малих дівчаток насажені на палі, з дівочих піхв стирчать пляшки, залізяки, патики. Один львівський священник лежить з виколотими очима, другий – прибитий цвяхами до стіни, з розпоротого живота вивалилися і звисають червоні нутроці, і я впізнаю нашого вуйця – отця Мирослава, якого перевели з Бригідок на Лонцького, і не можу надивуватися – яке прекрасне і яке спокійне його обличчя, хоч і прийняв він таку мученицьку смерть,

* У романі «Музей покинутих секретів» є два Адріани: перший – вояк УПА, власне, і показує свої сни іншому Андріанові, який живе у 2000-х роках.

¹ Забужко О. С. Музей покинутих секретів: роман. Київ: Комора, 2013. С. 79.

і я, дивлячись на нього, перехрестився, мов до розіп'ятого Ісуса...»². Отож, «Тюрма на Лонцького» – це травматичне місце пам'яті: місце масових убивств і поховань. Перетворюючи такі місця на місця пам'яті, люди хочуть запобігти повторенню таких злочинів. Власне, бачимо таку практику з «Тюрмою на Лонцького»: творення музею – матеріального місця пам'яті. Відтак, вводячи «Тюрму на Лонцького» у свій текст, долучаючи й до фрагментів утрачених і розкиданих зв'язків, письменники допомагають продовжити та зберегти це місце пам'яті.

Аби місце працювало й промовляло, відбуваються комемораційні заходи. У цьому контексті варто згадати «Ніч без світанку», який відбувся у 2013 р.: «... уперше у Львові на спомин про жертв розстрілів НКВД у тюрмах Західної України в червні 1941 року у Національному музеї-меморіалі жертв окупаційних режимів “Тюрма на Лонцького” у п'ятницю, 21 червня, о 19.00 відбудеться музично-драматичне дійство “Ніч без світанку”»³. У межах цього дійства актори майстерні «Мистецький простір» цитували, зокрема, й фрагменти з роману Юрія Винничука.

Проте переносяться до іншої, дотичної до цього місця, травматичної і трагічної, події, відчитаємо її у Винничуковому тексті вже зовсім з іншими емоціями: «Чутка, про яку нам сповістила Фейга підтвердилася: цілі зграї вуличного шумовиння кинулися до шляхетної праці – лупцювати жидів, били усі – і українці, й поляки – били, бо мусили бити, бо мусили вилити свою лють до більшовиків, відплатити комусь за свої страждання, за свої муки, за смерть своїх рідних, а що преса за німецькою вказівкою підказала, хто саме винен у всіх більшовицьких злочинах, то тепер це скидалося ледь не на святий обов'язок. Вулицями літали розпатлані жінки, з яких поздирали одяг, дерли на них усе, навіть майтки здирали і змушували бігти голими, німці сміялися і знімкували, то й справді було кумедне видовище, безліч львів'ян висипало на вулиці, повисовувало голови з вікон і любувалися тією захопливою картиною. Хтось кричав із вікна:

– Та що ви ду хулери роздягаєте самих старих порхавок? Ану яку молодичцю розберіть! Або яку дівку, жиби ся подивити було на шо!

Дуже скоро з'ясувалося, що лупцювали здебільша тих жидів, які були не місцеві, а прибули до Львова разом із визволителями»⁴.

Цей опис у комічному стилі спричиняє тривогу, адже йдеться про зображення трагедії, травми, звірства. Львівський критик і літературознавець Андрій Дрозда в рецензії зазначив, що «цей огидний, ганебний фрагмент роману, який нібито присвячено темам Голокосту та історичної пам'яті Львова, перекреслює всі потуги конструювання “картини епохи”, яких докладав Юрій Винничук у попередніх розділах книги. Оповідач не просто виправдовує побиття та знущання над людьми, а й насолоджується цим видовищем»⁵. Звісно, можна виправдати це особливим стилем письменника, проте є теми, про які треба говорити обережніше та відповідальніше: не оминати, не затирати, а говорити, руйнуючи стереотипи й

² Забужко О. С. Музей покинутих секретів... С. 25.

³ Ніч без світанку. *Майстерня «Мистецький Простір»*. 2013. URL: <https://ulyamoroz.wixsite.com/majsternya-m/---c20be> (дата звернення: 17.04.2018).

⁴ Винничук Ю. П. Танго смерті: роман. Харків: Фоліо, 2015. С. 343.

⁵ Дрозда А. Переборхес недоеко, або повна бочка прецлів. *Літакцент*. 2012. 18 грудня. URL: <http://litakcent.com/2012/12/18/pereborhes-nedoeko-abo-povna-bochka-precliv/> (дата звернення: 17.04.2018).

замовчування, але робити це не з комізмом і веселістю. Потрібно сказати, що сам автор у цьому нічого поганого не бачить. Він заперечує та виправдовує існування погрому зі звірствами, зокрема під час публічної дискусії в Центрі міської історії Центрально-Східної Європи⁶.

Символічне місце пам'яті – мультикультурний міжвоєнний Львів загалом. І попри постійні дискусії щодо того що, як і чому відбувалося у місті, чи жили львів'яни разом, чи поруч Юрій Винничук намагається показувати той період ідилічно.

Львів після Першої світової війни в тексті «Танго смерті» – це чудове місце співжиття різних етносів; як мінімум, для чотирьох вірних друзів (головних героїв роману) воно таким є, а, відповідно, постає таким і для читача: «... хто мав балкон, то сідав собі на балконі і теж усміхався й дивився на перехожих, і всі почувалися, як одна велика родина... ціле місто було усміхнене і радісне»⁷. Але цей період закінчується зі словом Голокост.

«... А пізніше пан Каценеленбоген повзав по хіднику **перед оперним театром** і шурував його зубною щіткою, і поруч із ним повзали інші жиди і теж чистили хідника, і там були вчитель математики Лео Фельд, і музикант Гершель Штраусс, і власник мануфактурної крамниці Якуб Ікер, і навіть запеклий картограф Іцки Кон, який до такої поважної компанії і геть не пасував, а неподалік стояли есесівці і сміялися, і сміявся **натовп**, зиркаючи на німців, щоб не пропустити чергової хвилі сміху та вчасно підхопити його, бо сміх той зближав їх, вивищував над оцим жидівським кодлом, над цією наволоччю, що колись так гонувалася, а нині повзає по землі у своїх костюмах, у сорочках і краватках, цей сміх їх робив рівними з хоробрими готами і давав індульгенцію на виживання, бо якщо ти не сміявся, то відразу опинявся потойбіч, серед оцих чорних плюскв з пейсами і без, і не місце тобі було серед представників цивілізованої Європи. І я побачив, як у пана Каценеленбогена котяться сльози по запалих щоках... я не стримався, нагнувся і подав йому окуляри, а натовп обурено загулював, хтось мене штурхнув, і я відлетів до стіни, а есесівець поманив до себе пальцем і поцікавився, чи я не жид, відразу знайшлися порадики, які зголосилися здерти з мене штани і переконатися, чи я не жид, але тут вихопилася з тлуму наша Шимонова і заволала:

– Та дайтеся на стримане! Та то Леська Барбарика син! Та шо ви за люди! Та я го знаю з малого!»⁸ [виділення – *X. P.*].

З цієї розлогої ілюстрації стає зрозуміло, що ідилія втрачена. Перед нами натовп, маса людей без ідентичності. Раптом «одна велика родина» стала поділеною на «своїх» та «чужих», проте таки тут поруч того натовпу виринає і «наш» головний герой, і «наша» Шимонова.

Ми не можемо говорити лише про міжвоєнний Львів, адже те, що відбувалося потім, змінило обличчя міста. Друга світова війна та Голокост забрали у Львова його мешканців, і в особливо трагічний спосіб – львів'ян-євреїв. Письменники Оксана Забужко та Юрій Винничук по-своєму акцентують на цих подіях, повертаючи та проговорюючи ці травми. Не хочеться вдаватися до статистики, але варто

⁶ Центр міської історії: Львів. Дискусія «Літературні пограниччя: Як художня література може відображати й переосмислювати складне минуле?». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DeW9odLnXfM> (дата звернення: 20.07.2013).

⁷ Винничук Ю. П. Танго смерті: роман. Харків: Фолю, 2015. С. 46.

⁸ Там само. С. 89.

згадати хоча б одне ім'я, щоб надати історії обличчя, щоб пам'ять поверталася не безіменно. Серед тих, хто був убитий під час ліквідації гетто у Львові, й львів'янка-письменниця Дебора Фогель, яка сьогодні повертається до нас своїми текстами*.

В есеї-«монтажі» «Речення третє трактату про життя» Дебори Фогель читаємо та впізнаємо: «Життя може бути ніби чужа вулиця в давно і добре знаному місті. Будинки на такій вулиці, наприклад, мають гладенькі, квадратні фасади: будинки контемплативні. Роги легесенько, мало не оксамитово заокруглені. Є тут також балкони, кулясті й геть несподівані: на бічних стінах і непотрібно низько, майже при самому тротуарі: литкі півкулясті, що виділяються зі стовбура стіни. А поряд може бути раптом сірій шорсткий будинок-виступ неокресленого гатунку мешканців.

О цій пообідній, вже сірій годині вулицею Кармелітською [тепер – вул. Провсвіти – Х. Р.] йде столяр стильових меблів Ш. з вул. Городоцької; дорогою на вулицю Театинську [тепер вул. Максима Кривоноса – Х. Р.], де має дістати замовлення на кімнату для пані з кобальтової палітури»⁹.

Повертаючись до теми ідилічного Львова, варто зауважити, що Юрій Винничук додає до тексту й конфлікт – українсько-польську взаємодію, пов'язану з діяльністю українських націоналістів: «Пам'ятайте, якби хтось влип і його арештували, на допитах за жодну ціну не відповідали польською мовою. Тільки по-українському! Щоб як вас лупцювали, мордували, катували – ані слова мовою загарбника!»¹⁰; чи: «Ти якою мовою відповідаєш, скурвий сину? Га? Ти де живеш? У Польщі? То говори по-польському, бо розвалю тобі голову! України тобі захтілося? Знаєш, де Україна? Під гаєм долина – в сраці Україна!»¹¹. Попри це ідилія знову-таки зринає з уст Ореста-оповідача: «Ти збираєшся боронити Львів разом із поляками? / – Це мій Львів також»¹². Щодо поляків у романі Оксани Забужко, то вони з'являються у тексті декілька разів. Аналізувати їх важко, адже знайти «доброго поляка» неможливо та, як стверджує дослідниця-україністка й перекладачка роману польською мовою Катажина Котинська: «Герої Забужко польський Львів ігнорують...»¹³. Вони живуть у своєму середовищі, і можна ствердити, що ці середовища не перетинаються та не взаємодіють. Отож, представлена картина Львова між війнами відрізняється від тієї, яку змальовує Юрій Винничук.

* Ще одна спроба повернення імен і вкраплення їх до простору пам'яті – віртуальна прогулянка «Жінки у міжвоєнному Львові: між мистецтвом, літературою та соціальною реальністю», що її реалізували учасники літньої школи «Єврейська історія, спільне минуле і спадщина: культура, міста, середовища», яка відбувалася впродовж місяця (11 липня – 5 серпня 2016 р.) на базі Центру міської історії Центрально-Східної Європи у Львові: «Автори спробували показати динаміку єврейського, українського і польського жіночих світів в перші десятиріччя ХХ сторіччя у Львові, звертаючи увагу на окремі знакові постаті львів'янок перед Другою світовою війною».

⁹ Дебора Фогель. Акації квітнуть. Монтажі / пер. з пол. Ю. Прохасько. Київ: Дух і літера, 2018. С. 29.

¹⁰ Винничук Ю. П. Танго смерті. С. 200.

¹¹ Там само. С. 212.

¹² Там само. С. 226.

¹³ Слоньовська Ж. Котинська Катерина: Герої Забужко польський Львів ігнорують. *Інтерв'ю з України*. 2013. 28 жовтня. URL: <https://rozмова.wordpress.com/2013/11/07/katazyna-kotynska/> (дата звернення: 17.04.2018).

Завершуючи рефлексії щодо мультикультурності Львова та життя поруч/разом можна відзначити одну деталь. Вказуючи місце народження головної героїні міжвоєнної лінії роману (Дзвіні – Довган Олени Амброзіївни, рік народження – 1920), Оксана Забужко подає такий список: Лемберг / Львув / Львов / Львів. І хоча в тексті зосереджено увагу на невідомому їй «місці смерті», цей перелік із погляду символічного мультикультуралізму справді цікавий. Називання відіграє важливу роль для пам'яті й тих, хто жив у місті з чотирма чи п'ятьма відмінними назвами. Позитивним акцентом видається вставлення у текст інформації майже про всі з наявних назв (втім, у переліку бракує їдишу).

Ми вже спостерігали на прикладі твору Дебори Фогель важливість назв вулиць. Оксана Забужко вмонтує в тіло тексту тему їх (пере)називання: «Ось, нарешті, вона, вулиця Кірова. Кірова! Всі вулиці тепер переназвано іменами якихось большевицьких комісарів, як струпами покривано старі мури... Звідси шоста брама праворуч. Перша, друга...»¹⁴. Отож, письменниця наголошує, як важко призвичаїтися до нових чужих назв і як ті, хто пам'ятають ту першу та звичнішу для них, постійно повертаються до неї, зокрема: «А ви зі Львова родом, Амброзійовичу? Ну, значить, земляки... Я ж там народився. Вулиця Брюллова, колишня Лонцького... Тюрма МГБ. Да, там і народився. В тюрмі»¹⁵. Самонагадування іншої назви чи її вживання поряд із новою, давнішою, тодішньою показують, як людська пам'ять працює з функціональним місцем пам'яті.

Хочу зауважити, що і Оксана Забужко, і Юрій Винничук розгортають у текстах важкі трагічні сторінки минулого. Не завжди їм вдається добре їх проартикулювати, проте в обох простежується думка про збереження та відновлення пам'яті, яка застигла й чекає.

«Бо справою міста й є – пам'ятати: безцільно, безглуздо, безпотрібно й суцільно, кожним каменем, – так, як справою річки є текти, а трави – рости. І коли містові одібрати пам'ять, коли вивезти з нього людей, що жили тут покоління за поколінням, а натомість вселити локаторів-“квартирантів”, місто хиріє й чахне, але допоки в нім лишаються стояти давні мури, пам'ять каменю, – воно не помре»¹⁶, – промовляє Забужко, а Винничук немов продовжує та розгортає її думку в «Танго смерті»: «З особливою насолодою пірнав у вулички, які раніше проминав, не зупиняючи на них погляду, оглядав будинки, кожне подвір'я, дивився на вікна й на вазонки на підвіконнях, мовби намагаючись відшукати бодай слід старого Львова, того зниклого світу, який уже ніколи не повернеться, бо не повернуться й ті, хто його покинув. Львів – то мій Арканум, думалося йому, залишився тільки камінь, а все інше – люди, мова, культура – усе це зникло і стало сном»¹⁷.

Виринає думка, що місто всуціль перетворюється на місце пам'яті, але деякі місця у ньому стають втраченими та загубленими, бо нема тих, хто пам'ятає. Культурологиня і дослідниця теорії пам'яті Аляйда Асман авторитетно зазначає: «Аби

¹⁴ Забужко О. С. Музей покинутих секретів. С. 263.

¹⁵ Там само. С. 391.

¹⁶ Там само. С. 261.

¹⁷ Там само. С. 125.

продовжуватися й зберігати своє значення, історія має оповідатися, тож оповідь заміняє втрачене середовище»¹⁸.

Тому важливо, що тексти Оксани Забужко та Юрія Винничука фокусуються й акцентують на темі пам'яті. Письменники роблять спробу наративізувати та уявити мапу минулого, скласти пазли пам'яттєвих зв'язків; вони рефлексують щодо важливості усвідомлення і знання про головні поняття мандрівки пам'яті.

REFERENCES

1. Assman, A. (2012). *Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pam'iaty*. (K. Dmytrenko, L. Doronicheva, O. Yudin, Trans). Kyiv: Nika–Tsentr [in Ukrainian].
2. Drozda, A. (2012). *Pereborkhes nedoeko, abo Povna bochka pretsliv*. LitAktsent. Retrieved from: <http://litakcent.com/2012/12/18/pereborhes-nedoeko-abo-povna-bochka-precliv/> [in Ukrainian].
3. Fogel, D. (2018). *Akatsii kvitnut*. (Yu. Prokhas'ko, Trans). Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
4. Literaturni pohranychchia: Yak khudozhnia literatura mozhe vidobrazhaty i pereosmysliuvaty skladne mynule. (2013). *Tsentr miskoi istorii: Lviv. YouTube*. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=DeW9odLnXfM>.
5. Maisternia Mystetskyi prostir. (2019). *Nich bez svitanku*. Retrieved from: <https://ulyamoroz.wixsite.com/majsternya-m#!> [in Ukrainian].
6. Slonovska, Z. (2013). *Katazhyna Kotynska: Heroi Zabuzhko polskyi Lviv i hnoruiut. Interviu z Ukrainy*. Retrieved from: <https://rozmova.wordpress.com/2013/11/07/katazhyna-kotynska/> [in Ukrainian].
7. Vynnychuk, Y. (2015). *Tango smerti*. Lviv: Folio [in Ukrainian].
8. Zabuzhko, O. (2013). *Muzei pokynutykh sekretiv*. Kyiv: Komora. [in Ukrainian].
9. Zhinky v mizhvoiennomu Lvovi. Lviv interaktyvnyi. (2016). *Tsentr miskoi istorii: Lviv*. Retrieved from: <https://lia.lvivcenter.org/uk/storymaps/woman-interwar-lviv/> [in Ukrainian].

Khrystyna RUTAR

A JOURNEY TO (OWN) MEMORY: LVIV BETWEEN AND DURING WORLD WAR II IN CONTEMPORARY TEXT (BASED ON NOVELS “THE MUSEUM OF ABANDONED SECRETS” BY OKSANA ZABUZHKO AND “TANGO OF DEATH” BY YURII VYNNYCHUK)

In the article basing on theoretical framework of memory studies, two historical novels written by modern Ukrainian authors have been analyzed.

The main references to the interwar Lviv and Lviv during the war in works are singled out and the importance of inclusion and comprehension of places of those two periods in modern Ukrainian text is indicated.

The main strategies of returning to memory of interwar Lviv and its inhabitants are analyzed.

¹⁸ Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / пер. з нім.: К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. Київ: Ніка-Центр, 2012. С. 328.

The traumatized memory and ways of talking about the 20th century cultural traumas were analyzed in the 21st century novel, those traumas, which for more than a half of century were surrounded by curtain of fear, censorship and inability to speak openly about it.

Attention is drawn to the names of streets are obtaining features of memory prosthesis and becomes an access memory tool.

The author concludes that the novel, which had the opportunity to take a fresh look at the traumatic pages of the past, remains in the shadow of stereotypes and silence.

The abilities of literature in memory studies is analyzed and are noted that literature can be both as a tool of memory and as an object of memory studies.

Keywords: memory, Lviv, Oksana Zabuzhko, Yurii Vynnychuk, Museum of abandoned secrets, Tango of Death, trauma, war, interwar period.